

Bagińska, Jolanta

Cmentarzisko kurhanowe kultury ceramiki sznurowej na Grzędzie Sokalskiej - stanowiska: Łubcze 37, Werszczyca 1

Archeologia Polski Środkowowschodniej 2, 45-54

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JOLANTA BĄGIŃSKA

**CMENTARZYSKO KURHANOWE KULTURY CERAMIKI SZNUROWEJ NA GRĘDZIE SOKALSKIEJ
– STANOWISKA: ŁUBCZE 37, WERSZCZYCA 1**

W dziewiątym sezonie wykopaliskowym na cmentarzysku kurhanowym kultury ceramiki sznurowej na Grzędzie Sokalskiej badania prowadzono na 2 stanowiskach w gminie Jarczów, woj. zamojskie: Łubcze stan. 37 i Werszczyca stan. 1, kurhan 1. Oba stanowiska wytypowano do badań ze względu na ich stopień destrukcji.

Łubcze stan. 37

Kurhan całkowicie pozbawiony nasypu. Pierwotną średnicę oszacowano na 10-11 m dzięki zachowaniu się dna jamy przykurhanowej usytuowanej po północnej stronie kopca. W kurhanie odkryto 3 groby (ryc. 2A).

Grób nr 1

Zorientowany był wzdłuż osi N-S; jama grobowa owalna w zarysie miała wymiary 130 x około 230 cm (zarys południowej części jamy słabo czytelny). Dno jamy sięgało głębokości 92 cm. Żle zachowany szkielet ułożono na prawym boku, głową skierowaną na północ, twarzą na zachód. Wyposażenie złożono w okolicy bioder i nóg zmarłego z wyjątkiem bransolety i pierścionka umieszczonych na ręce.

Inwentarz: - kubek z wylewem umieszczonym ukośnie w stosunku do osi naczynia, z taśmowatym uchem zdobionym podwójnym sznurem, łączącym krawędź wylewu z brzuścem; szyja zdobiona pasmem potrójnych odcisków sznura; zewnętrzna powierzchnia gładka, barwy szarobrunatnej, przełom zwarty, dwubarwny, glina z niewielką domieszką kamiennego tłucznia; wymiary: wysokość (h) – 9,5 cm, średnica wylewu (R_1) – 10 cm, średnica dna (R_2) – 4,8 cm, średnica brzuśca (R_3) – 10,4 cm, grubość ścianki – 0,3 cm (ryc. 1B: f). Toporek kamienny, pięcioboczny, obuch owalny, ostrze lekko „zwisające”, otwór w połowie długości zabytku; wymiary: długość – 10,3 cm, szerokość – 5,8 cm, grubość – 4,1 cm (ryc. 1B: g). 2 odłupki z krzemienia wołyńskiego barwy oliwkoszarej (ryc. 1B: d,e). 2 fragmenty bransolety z drutu miedzianego o przekroju okrągłym o średnicy 0,4 cm (ryc. 1B: c). Fragment trzonka szpili lub grocika miedzianego (ryc. 1B: b). Fragmenty pierścionka miedzianego; płytką szlifierską.

Grób nr 2

Grób niszowy. Jama wejściowa zorientowana wzdłuż osi NW-SE, trapezowata w rzucie poziomym, miała wymiary 210 x 140 cm i głębokość 220 cm. Na przedłużeniu osi jamy wejściowej znajdowała się nisza o wyso-

kości 70 cm. Zarys niszy zmieniał się od niemal prostokątnego w partii stropowej do owalnego przy dnie. Wymiary: 150 x 140 cm, płaskie dno na głębokości 270 cm. W ścianie niszy od strony południowo-zachodniej na głębokości 230 cm odkryto strop niszy lub półki o wymiarach 40 x 70 cm, w której znaleziono 2 naczynia. Przy naczyniach odkryto 1 ząb ludzki, a kilka fragmentów kości przy wschodniej ścianie niszy.

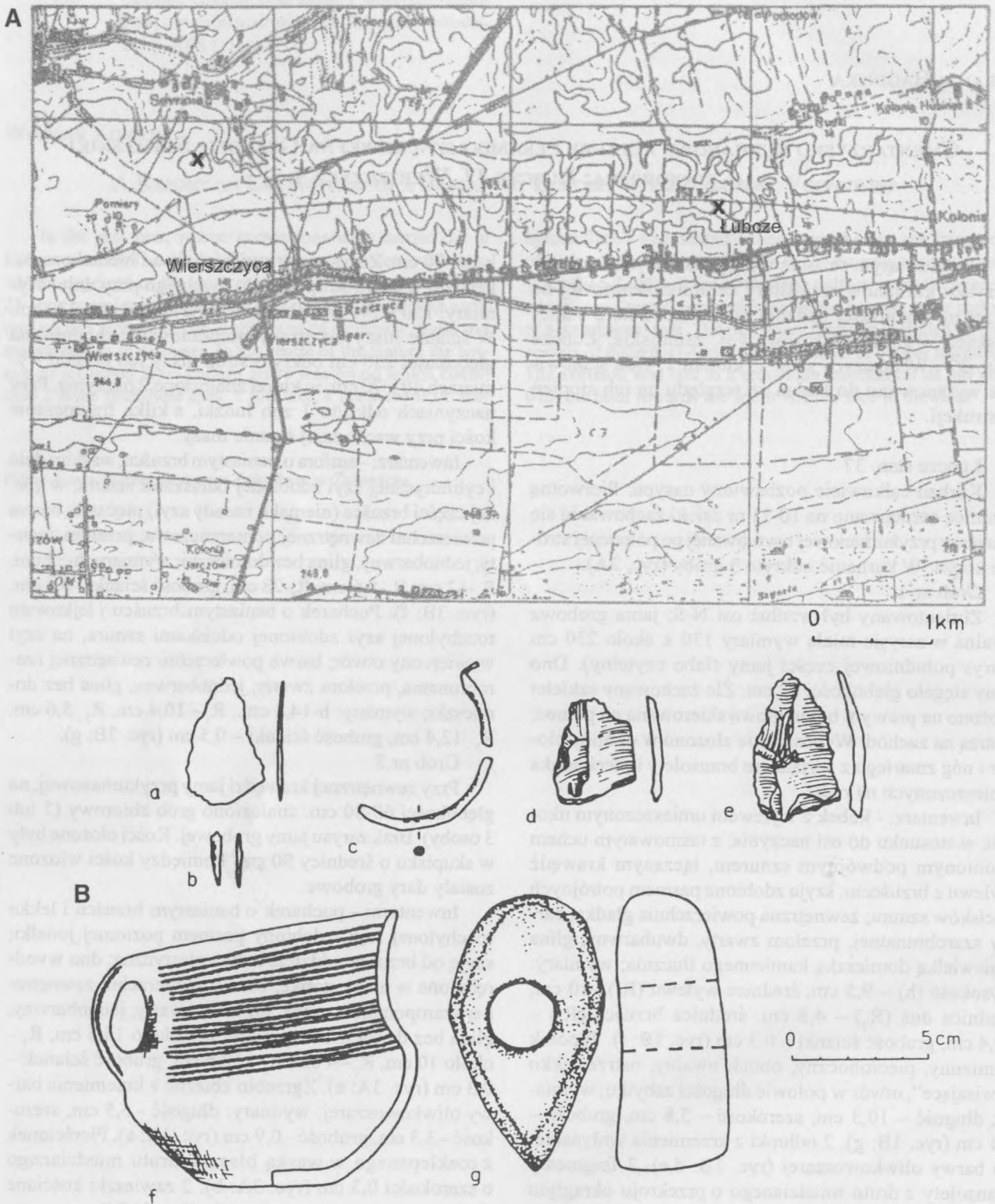
Inwentarz: - amfora o baniastym brzuścu, wąskim dnem i cylindrycznej szyi zdobionej odciskami sznura; w górnej części brzuśca (niemal u nasady szyi) pięć uch; barwa powierzchni zewnętrznej pomarańczowa, przełom zwarty, jednobarwny, glina bez domieszki; wymiary: h-32 cm, R_1 -12 cm, R_2 -5,6 cm, R_3 -28 cm, grubość ścianki - 0,6 cm. (ryc. 3B: f). Pucharek o baniastym brzuścu i lekko rozchylonej szyi zdobionej odciskami sznura, na szyi wywiercony otwór; barwa powierzchni zewnętrznej szarobrunatna, przełom zwarty, jednobarwny, glina bez domieszki; wymiary: h-14,8 cm., R_1 – 10,4 cm, R_2 – 5,6 cm, R_3 – 12,4 cm, grubość ścianki – 0,5 cm (ryc. 3B: g).

Grób nr 3

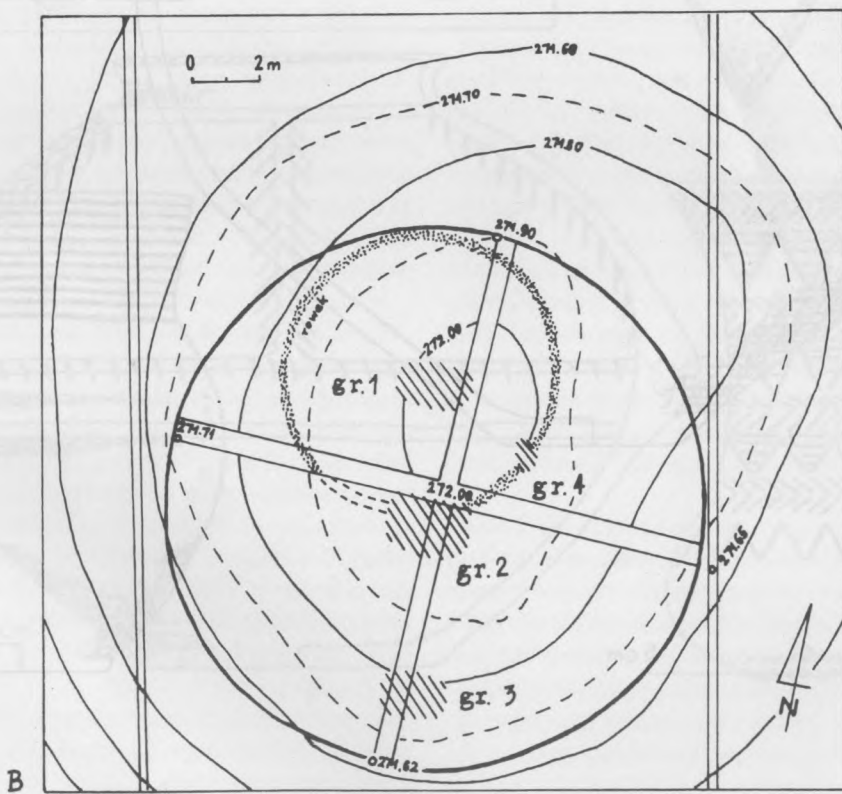
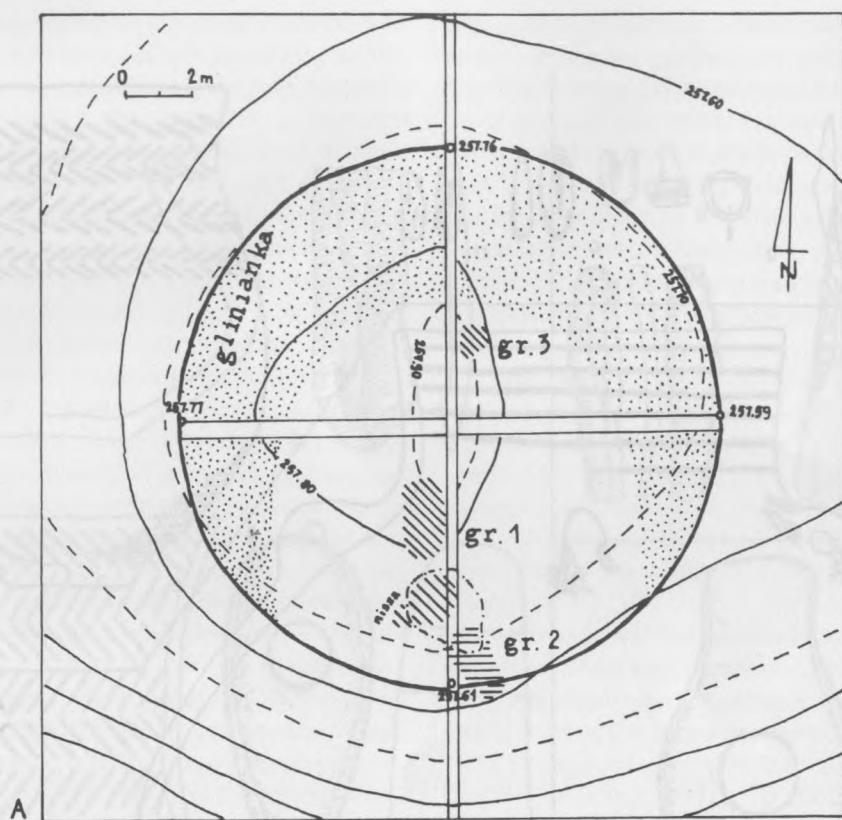
Przy zewnętrznej krawędzi jamy przykurhanowej, na głębokości 60-80 cm. znaleziono grób zbiorowy (2 lub 3 osoby). Brak zarysu jamy grobowej. Kości ułożone były w skupisko o średnicy 90 cm. Pomiędzy kości włożone zostały dary grobowe.

Inwentarz: - pucharek o baniastym brzuścu i lekko rozchylonej szyi, zdobiony pasmem poziomej jodełki; szyję od brzuśca oddziela listwa plastyczna; dno wyodrębnione w niską stopkę, barwa powierzchni zewnętrznej szaropomarańczowa, przełom zwarty, jednobarwny, glina bez domieszki; wymiary: h – około 15,5 cm, R_1 – około 10 cm, R_2 – 4 cm, R_3 – 12,6 cm, grubość ścianek – 0,3 cm (ryc. 3A: e). Zgrzebło zbieżne z krzemienia barwy oliwkoszarej; wymiary: długość - 5,5 cm, szerokość - 3,3 cm, grubość - 0,9 cm (ryc. 3A: a). Pierścionek z rozklepanego w wąską blaszkę drutu miedzianego o szerokości 0,3 cm (ryc. 3A: b). 2 zawieszki kościane (jedna uszkodzona); wymiary: 1- długość 2,8 cm, szerokość - 1,1 cm, grubość - 0,6 cm (ryc. 3A: d), 2 - długość (zachowana) - 2,1 cm, szerokość - 0,7 cm, grubość - 0,7 cm (ryc. 3A: c,d).

Ponadto w kretowinie na głębokości 233 cm znaleziono między grobem nr 1 i 2 miedzianą blaszkę kształtem zbliżoną do trójkąta o wymiarach: 4,6 x 2,7 cm, grubości 0,2 cm (ryc. 1B: a).

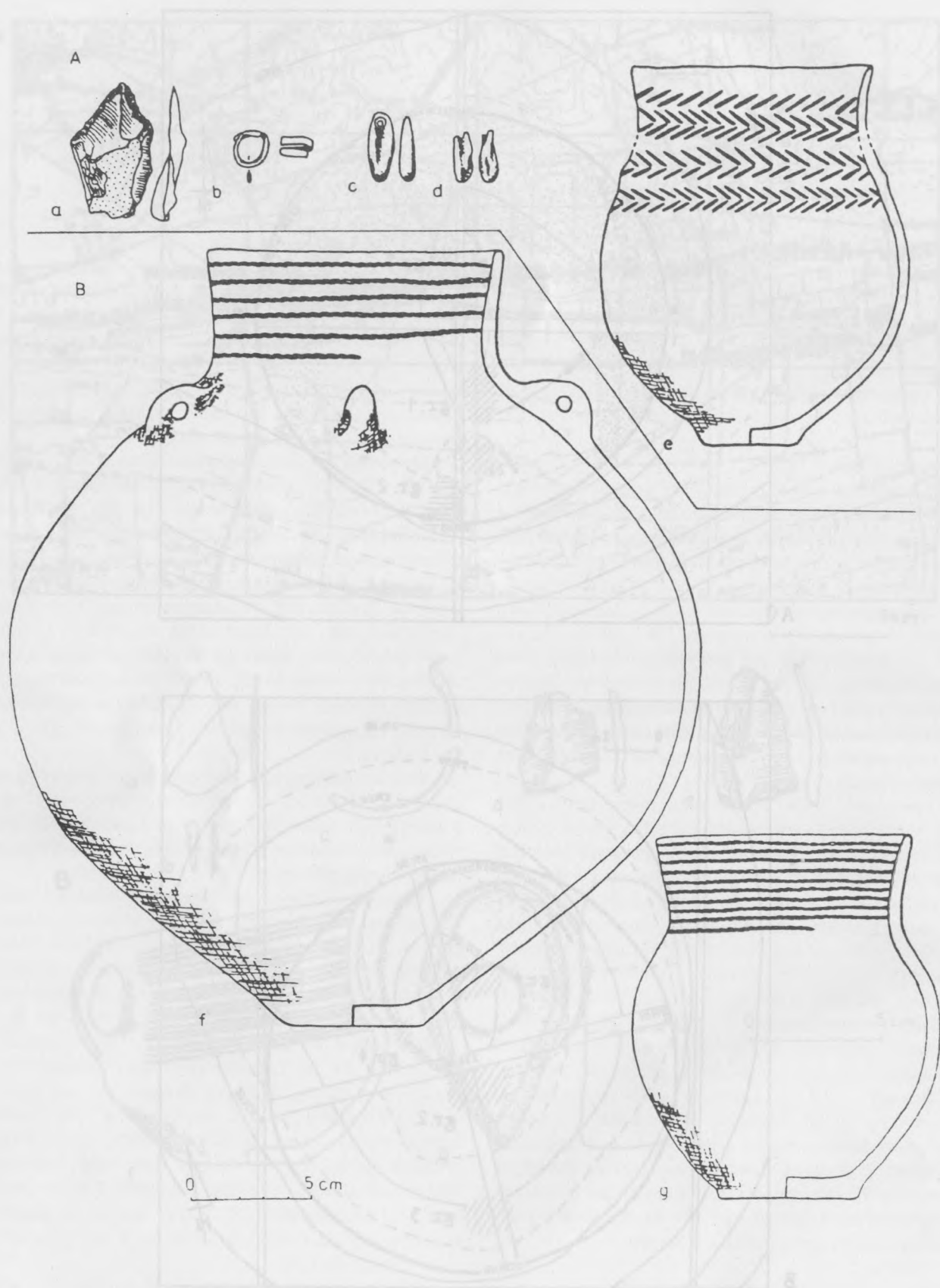

Ryc. 1. A – lokalizacja stanowisk, B – Lubcze stan. 37, inwentarz grobu nr 1.

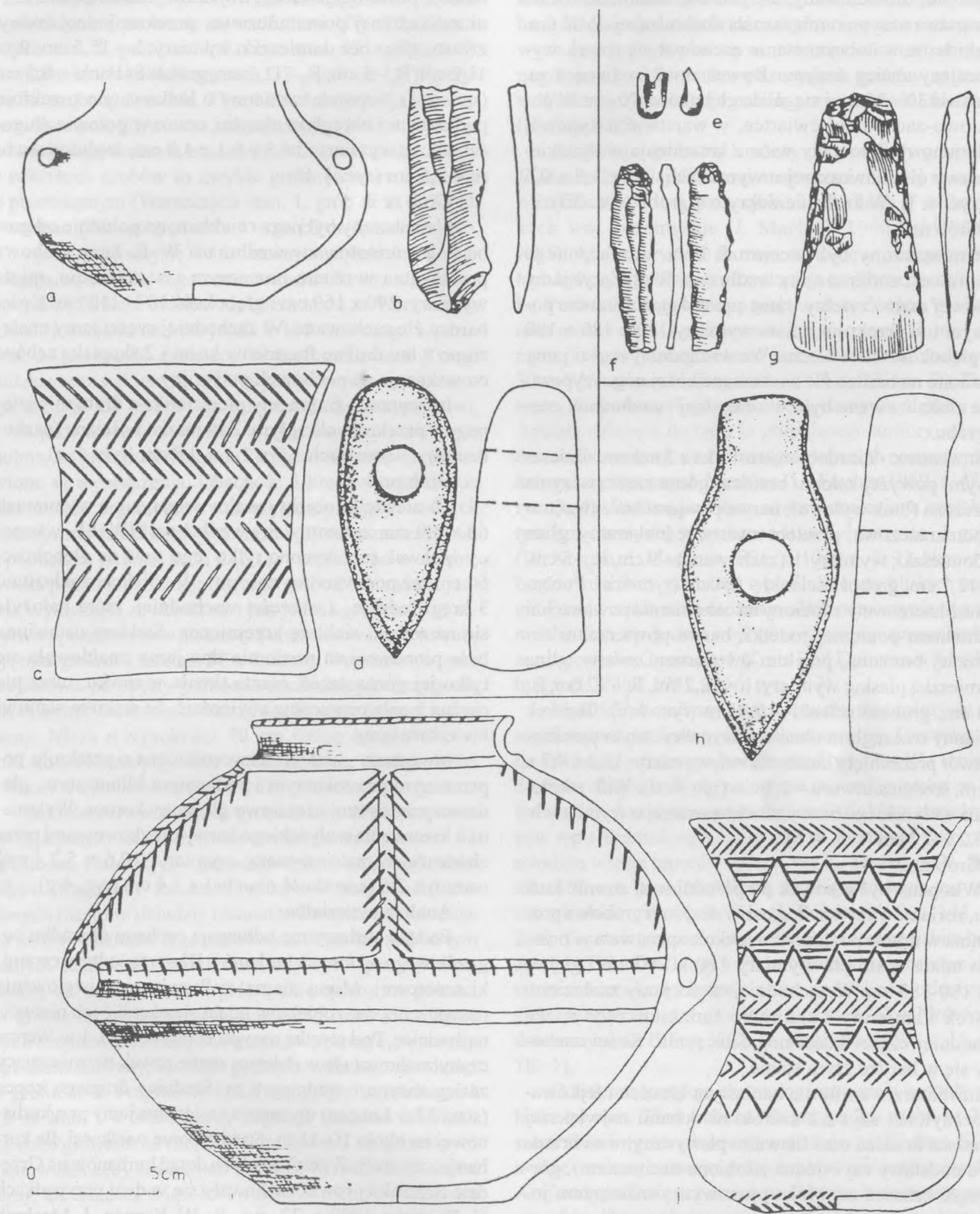

Ryc. 2. A – plan sytuacyjno-wysokościowy stan. 37 w Łubczu, B – plan sytuacyjno-wysokościowy stan. 1 w Werszczy.

Ryc. 3. Łubcze stan. 37, A – inwentarz grobu nr 3, B – inwentarz grobu nr 2.

Ryc. 4. Werszczyca stan. 1, a-d – inwentarz grobu nr 1, e – inwentarz grobu nr 3, f – wiór krzemienisty z warstwy nasypowej, g – inwentarz grobu nr 4, h-j – inwentarz grobu nr 2.

Werszczyca stan. 1 kurhan 1

Kopiec zniwelowany, ale pod humusem zachowała się warstwa nasypu o miąższości dochodzącej do 30 cm. Dzięki temu w dobrym stanie zachował się rowek wyznaczający zasięg nasypu. Rowek miał średnicę 8 m, szerokość 30–35 cm i sięgał do głębokości 70 cm. W południowo-zachodniej ćwiartce, w warstwie nasypowej znaleziono retuszowany wiór z krzemienia wołyńskiego barwy oliwkowoszarej o wymiarach: 7,5 x 1,5 x 0,6 cm (ryc. 4: f). W kurhanie odkryto 4 groby (ryc. 2B).

Grób nr 1

Umieszczony był w centrum koła wyznaczonego przez rowek, zorientowany wzdłuż osi W-E. Zarys jamy grobowej mało czytelny. Jama prostokątna w rzucie poziomym i w przekroju, miała wymiary 120 x 180–190 cm, głębokość 70–71 cm. We wschodniej części jamy natrafiono na bardzo źle zachowane kości nóg. Wyposażenie zlokalizowane było w centralnej i zachodniej części grobu.

Inwentarz: - niezdobiona amforka z 2 uchami umieszczonymi powyżej załomu brzuśca; górna część naczynia zniszczona (brak wylewu); barwa powierzchni zewnętrznej pomarańczowa, przełom zwarty, jednobarwny, glina bez domieszki; wymiary: h (zachowana)–9 cm, R_2 –5 cm, R_3 –12,7 cm, grubość ścianki–0,4 cm (ryc. 4: a). Pucharek moździerzowaty zdobiony na całej niemal powierzchni ornamentem poziomej jodełki; barwa powierzchni zewnętrznej brunatna, przełom dwubarwny zwarty, glina z domieszką piasku; wymiary: h–12,2 cm, R_1 –12 cm, R_2 –10 cm, grubość ścianki–0,4 cm (ryc. 4: c). Toporek kamienny o okrągłym obuchu i asymetrycznym przekroju, otwór przesunięty ku obuchowi, wymiary: 11,2 x 4,7 x 4,4 cm, średnica otworu–2,1 cm (ryc. 4: d). Wiór z krzemienia wołyńskiego barwy oliwkowoszarej o wymiarach: 9 x 3,2 x 0,7 cm (ryc. 4: b).

Grób nr 2

Wkopany był w rowek po południowej stronie kurhanu, zorientowany wzdłuż osi W-E. Jama grobowa prostokątna w rzucie poziomym i lekko trapezowata w przekroju miała w stropie wymiary 160 x 280 cm i głębokość 180–183 cm. W zachodniej części jamy znaleziono toporek kamienny i skupisko ludzkich zębów, we wschodniej części kości nóg i naczynia. Kości zachowały się w bardzo złym stanie.

Inwentarz: - amfora o baniastym brzuścu i lejkowato rozchylonej szyi z 2 szerokimi uchami największej wydętości brzuśca oraz listwami plastycznymi na brzuścu i u podstawy szyi (jedna zdobiona nacinaniem), górna część brzuśca zdobiona pionowym ornamentem jodełkowym (nad uchami podwójnym), krawędź wylewu zdobiona nacinaniem, barwa powierzchni zewnętrznej pomarańczowobrazowa, przełom jednobarwny, zwarty, glina bez domieszki; wymiary: h–19,2 cm, R_1 –10,4 cm, R_2 –9,2 cm, R_3 –22 cm. (ryc. 4: i). Pucharek o nisko umieszczonym brzuścu (załom na 1/4 wysokości naczynia) i wysokiej lejkowato rozchylonej szyi. Zdobiony na

całej powierzchni bogatym ornamentem będącym kombinacją poziomej jodełki i trójkątów; barwa powierzchni zewnętrznej pomarańczowa, przełom jednobarwny, zwarty, glina bez domieszki; wymiary: h–15,5 cm, R_1 –11,2 cm, R_2 –5 cm, R_3 –11,2 cm, grubość ścianki–0,5 cm (ryc. 4: j). Toporek kamienny o łódkowatym przekroju podłużnym i okrągłym obuchu, otwór w połowie długości okazu; wymiary: 14,5 x 6,1 x 4,8 cm, średnica otworu–2,5 cm (ryc. 4: h).

Grób nr 3

Usytuowany był poza rowkiem, na południe od grobu nr 2, zorientowany wzdłuż osi W-E. Jama grobowa prostokątna w rzucie poziomym i w przekroju, miała wymiary: 240 x 160 cm i głębokość 107–110 cm. Kości bardzo źle zachowane. W zachodniej części jamy znaleziono tylko drobne fragmenty kości i 2 skupiska zębów, co wskazuje na pochówek podwójny.

Inwentarz: - fragmenty pierścionka z drutu miedzianego o przekroju okrągłym. Zawieszka kościana (uszkodzona) o wymiarach 1,9 x 1,1 x 0,8 cm (ryc. 4: e).

Grób nr 4

To niewielki obiekt owalny w zarysie o wymiarach 60 x 100 cm, zorientowany wzdłuż osi NW-SE, wkopany w rowek (uchwycono tylko jego spąg na głębokości 60 cm tuż pod warstwą nasypu). W obiekcie znaleziono 3 kręgi ludzkie, a w części wschodniej, która nałożyła się na rowek, siekiere krzemienią. Siekiera ustawiona była pionowo i na poziomie dna jamy znajdowała się tylko jej górna część, reszta tkwiła w rowku, toteż nie można z całą pewnością stwierdzić, że siekiera stanowi inwentarz jamy.

Inwentarz: - siekiera czworocienna o przekroju poprzecznym prostokątnym i podłużnym klinowatym, gładzona przy ostrzu, częściowo gładzony korpus. Wykonana z krzemienia wołyńskiego barwy oliwkowoszarej przechodzącej w matowo-szarą; wymiary: 10,6 x 5,2 (przy ostrzu) x 2,6 (szerokość obucha) x 1,4 cm (ryc. 4:g).

Analiza materiałów

Badane kurhany nie odbiegają cechami obrządku pogrzebowego od innych kurhanów III strefy kultury ceramiki sznurowej. Mimo niemal całkowitego zniwelowania nasypów obydwu obiektów udało się określić ich pierwotną średnicę. Pod resztką nasypu kopca ze stan. 1 w Werszczyca zachował się w dobrym stanie rowek wyznaczający zasięg nasypu o średnicy 8 m. Średnicę drugiego kopca (stan. 37 w Łubczu) wyznacza zasięg dna jamy przykurhanowej na około 10–11 m. Są to typowe wielkości dla kurhanów tej strefy. Z przebadanych dotąd kurhanów na Grzędzie Sokalskiej rowki zachowały się w dwu przypadkach (J. Bagińska 1990 s. 22, ryc. B; W. Koman, J. Machnik 1991 s. 10 ryc. 2: 1). Ich średnice wynoszą 7–8 m (Werszczyca st. 30, Łubcze st. 2 kurhan II), ponieważ jamy przykurhanowe zawsze znajdują się w pewnej odległości od rowka, stąd też w przypadku określania zasięgu nasypu według odległości między wewnętrznymi krawędziami jamy, średnica nasypu zwiększa się o 2–3 m.

Różna jest orientacja grobów. Dominuje kierunek W-E (Werszczyca stan. 1 - grób nr 1, grób nr 2, grób nr 3), choć 2 obiekty zorientowane są wzdłuż osi NW-SE (Werszczyca stan. 1, grób? nr 4, Łubcze stan. 37 - grób nr 2), 1 wzdłuż osi N-S (Łubcze stan. 37 - grób nr 1). W przypadku grobu nr 3 ze stan. 37 w Łubczu orientacja pozostaje nieustalona, gdyż zarys jamy grobowej jest nieczytelny, a kości i wyposażenie stanowiły koliste skupisko. Sześć z odkrytych grobów to zwykle groby jamowe z jamami o prostokątnym (Werszczyca stan. 1, grób nr 1, 2, 3) lub owalnym (Werszczyca stan. 1 - grób? nr 4, Łubcze stan. 37 - grób nr 1) zarysie. Ich rozmiary i głębokości nie odbiegają od średniej tego cmentarzyska. Pewne wątpliwości budzi funkcja obiektu nr 4 ze stan. 1 w Werszczycy. Owalny kształt i rozmiary (60 x 100 cm) mogą sugerować, że jest to grób dziecięcy. W jamie znaleziono 3 kręgi ludzkie oraz siekiere na granicy jamy i rowka, a więc mogła znaleźć się ona w tym miejscu dzięki przypadkowi, a nie jako dar grobowy. Jest to tym bardziej prawdopodobne, że groby dziecięce na Grzędzie Sokalskiej pozbawione są wyposażenia. Obecność 3 kręgów w jamie nie jest również argumentem rozstrzygającym, gdyż wskutek intensywnej działalności gryzoni, mogły się tu znaleźć kości z pobliskich grobów nr 1 i 2 (2 zęby znaleziono w obrębie rowka ponad 3 m od najbliższego grobu). Nie można jednak wykluczyć, że obiekt nr 4 jest jednak grobem dziecięcym wyposażonym w siekiere. Skomplikowaną konstrukcją miał grób nr 2 na stan. 37 w Łubczu. Trapezowata jama wejściowa od strony północno-zachodniej kończyła się krótkim korytarzem prowadzącym do niszy leżącej na osi jamy. Nisza o wysokości 70 cm (strop na głębokości 200 cm), owalna przy dnie rozszerzała się na głębokości 230 cm w niewielki aneks, w którym złożono naczynia.

Szkielety we wszystkich grobach były źle zachowane. W najlepszym stanie były kości z grobu nr 3 na stan. 37 w Łubczu. Należały one prawdopodobnie do 2 lub 3 osobników (fragmenty czaszek i zębów w 3 skupiskach) złożonych razem w układzie nieanatomicznym, co wskazuje na wtórny charakter tego pochówku. W grobie nr 1 na tym samym stanowisku szkielet ułożony był w pozycji skurczonej na prawym boku, głową skierowany na północ. W grobie nr 2 (niszowym) znaleziono tylko kilka drobnych fragmentów kości. Nie można wykluczyć, że zmarły był ekshumowany, na takie praktyki wskazuje stos kości w grobie nr 3. Fragmenty kości nóg i zęby z grobów nr 1 i 2 na stan. 1 w Werszczycy sugerują ułożenie zmarłych na boku głowami na zachód. W grobie nr 3 na tym samym stanowisku zęby znaleziono również w zachodniej części jamy, ale ich dwa skupiska świadczyć mogą o pochówku podwójnym.

Inwentarz grobów pozwala odnieść je do kultury ceramiki sznurowej (Łubcze stan. 37 - grób nr 2, 3, Werszczyca stan. 1 - grób nr 1, 2, 4) oraz kultury mierzanowickiej (KM) (Łubcze stan. 37 - grób nr 1). Trudna do określenia jest pozycja chronologiczna grobu nr 3 ze stan. 1 w Werszczycy wyposażonego jedynie w kościaną ozdobe

i miedziany pierścionek. Takiego inwentarza można ocenić zarówno w najmłodszych grobach KCSz jak i w grobach KM, aczkolwiek brak naczyń w inwentarzach grobowych częściej spotyka się w „mierzanowickim” obrządku pogrzebowym. Inwentarz pozostałych grobów ze stan. 1 w Werszczycy wskazuje na ich przynależność do starszej (II) fazy KCSz.

Amfora z grobu nr 1 należy do typu Ib (wg typologii J. Machnika). Najbliższymi analogiami dla niej są amfory z Surmaczówki woj. przemyskie i z kurhanu V w Brzezinkach woj. przemyskie (J. Machnik 1966, tabl. XXI:3, XXIV:4). Amfory typu Ib mają analogię w późnych zespołach kultury trypolskiej, co wskazuje na ich wczesną metrykę. Pucharek z tego samego grobu należy do typu VIc i również mieści się w tym horyzoncie czasowym. Bardzo zbliżony do opisywanego okaz jest pucharek ze stanowiska 30 w Werszczycy (J. Bagińska, 1990, s. 22, ryc. B). Do tej samej fazy chronologicznej należą naczynia z grobu nr 2. Amfora należąca do typu Ia grupującego amfory „starsznurowe” nawiązuje do amfor występujących na terenie środkowych i północnych Niemiec (U. Fischer 1969, s. 48-49, ryc. 3, 4). Bardzo podobna amfora znaleziona została na tym cmentarzysku w kurhanie II w Łubczu stan. 1 grób 2 (W. Koman, J. Machnik 1991, s. 10, ryc. 2: 1). Niezwykle bogato zdobiony pucharek typu IIc nie ma bliskich analogii. Pewne nawiązania można znaleźć na naczyniach z terenu Niemiec, np. pasma trójkątów występują na pucharkach ze stanowiska Gaarzerhof, Kreis Bad Doberan w Meklemburgii (I. Nilius 1981, s. 66, ryc. 3: 3).

Materiał krzemienisty i kamienny również należy do starszych inwentarzy kultury ceramiki sznurowej. Toporek z grobu nr 1 będący formą pośrednią między typem III i II należy do form długotrwałych, natomiast toporek z grobu nr 2 to łódkowaty okaz zbliżony typologicznie do klasycznych okazów typu śleżańskiego, które można traktować jako nieco młodszą wersję toporów typu A wg K. Struvego (K. Smutek 1950, ryc. 1: a). Najbliższą do niego analogią jest toporek z Kobieli gm. Opatowiec (J. Ścibior 1990, s. 144, ryc. 2: a). Toporek ten mieści się w środkowoeuropejskim horyzoncie KCSz. Do II fazy kultury ceramiki sznurowej należy także siekiere krzemienista z grobu nr 4. Niemał identyczną siekiere znaleziono w grobie nr 2 na stan. 22 w Nedeżowie datowanym na II fazę KCS (J. Bagińska 1993, s. 15, ryc. 1B: 1).

Odmianą pozycję chronologiczną mają zespoły grobowe ze stan. 37 w Łubczu. W przypadku grobu nr 2 już sama forma (grób niszowy) wskazuje na III fazę KCSz, a więc na czasy rozwoju grupy krakowsko-sandomierskiej. Amfora typu IIa i pucharek typu IVa stanowiące wyposażenie grobu również mają nawiązania w inwentarzach tej grupy. Najbliższą analogią dla amfory jest naczynie z grobu nr 15 w Złotej woj. tarnobrzeskiej, a dla pucharka okaz ze Skorowic woj. kieleckie (J. Machnik 1966, tab. VII: 2, XV: 1). Na tę samą fazę należy datować grób nr 3, w którym znaleziono miedziany pierścionek oraz pucharek zbliżony do typu IVa.

W kurhanie ze stan. 37 w Łubczu znaleziono również zespół grobowy kultury mierzanowickiej. Kubek zdobiony potrójnymi odciskami sznura ma ścisłe analogie w materiałach fazy protomierzanowickiej. Niemal identyczne naczynia znaleziono w grobie nr 59 w Żernikach Górnych woj. kieleckie (A. Kempisty 1978, ryc. 179: 1) oraz w grobie nr 13 w Krakowie-Nowej Hucie (koło Kopca Wandy) (R. Hachulska-Ledwos 1967, tabl. I: 9). Najbliższą analogią dla toporka jest okaz znaleziony w Słochach Annopolskich woj. Białystok (J. Machnik 1978, tab. XII: 20).

Reasumując – kurhan ze stan. 1 w Werszczyca powstał w II fazie KCSz, groby ze stan. 37 w Łubczu należą do jej III fazy, a grób mierzanowicki należy do fazy protomierzanowickiej datowanej na brąz BA₁ wg P. Reinecke, a więc na lata 2300-2200 cal BC (S. Kadrow, A. i J. Machnikowie 1992, s. 90).

Reasumując – kurhan ze stan. 1 w Werszczyca powstał w II fazie KCSz, groby ze stan. 37 w Łubczu należą do jej III fazy, a grób mierzanowicki należy do fazy protomierzanowickiej datowanej na brąz BA₁ wg P. Reinecke, a więc na lata 2300-2200 cal BC (S. Kadrow, A. i J. Machnikowie 1992, s. 90).

LITERATURA

- Bagińska J.
1990 Kurhan kultury ceramiki sznurowej – stan. 30 w Werszczyca gm. Jarczów, Spr. zam., s. 20-23.
1993 Cmentarzysko kurhanowe KCS na Grzędzie Sokalskiej – stan. 22 w Nedeżowie, gm. Jarczów, Spr. zam., s. 13-15.
- Hachulska-Ledwos R.
1967 Materiały kultury ceramiki sznurowej odkryte koło Kopca Wandy, Mat. Arch., t. 8, s. 89-103.
- Fischer U.
1969 Strichbündelamphoren in der Saalesschnurkeramik [w:] *Die Becherkulturen im Gebiet der DDR und ihre europäischen Beziehungen*, Berlin s. 39-69.
- Kadrow S., Machnikowie A. i J.
1992 *Iwanowice, stanowisko Babia Góra cz. II. Cmentarzysko z wczesnego okresu epoki brązu*, Kraków.
- Kempisty A.
1978 *Schylek neolitu i początek epoki brązu na Wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami*, Warszawa.
- Koman W., Machnik J.
1991 Sprawozdanie z badań wykopaliskowych kurhanu nr II w Łubczu stan. 1, gm. Jarczów, Spr. zam., s. 8-12.
- Machnik J.
1966 *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*, Wrocław-Warszawa. 1978 Wczesny okres epoki brązu [w:] PZPol. t. III, s. 9-136.
- Machnik J., Ścibior J.
1991 Die Chronologie der Schnurkeramik in Südostpolen, [w:] *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik, Praha-Štířin 01-06.10.1990, Die Chronologie der regionalen Gruppen, Zusammenfassungen*, Freiburg i. Br., s. 45-54.
- Nilius I.
1981 Beitrag zur Stellung der Einzelgrabkultur in Mecklenburg, „Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte“, t. 64, s. 63-87.
- Smutek K.
1950 Ślezańskie topory bojowe, ZOW, R. 19, s. 156-159.
- Ścibior J.
1990 Znaleźzisko grobowe KCS z Kobieli, woj. Kielce, Spr. Arch., t. 42, s. 141-149.

JOLANTA BAGIŃSKA

BARROW CEMETERIES OF THE CORDED WARE CULTURE AT GRZĘDA SOKALSKA; SITES 37 AT ŁUBCZE AND 1 AT WERSZCZYCA, ZAMOŚĆ VOIVODSHIP

In 1996 excavations of further barrows of the Corded Ware culture were carried out in Grzęda Sokalska; sites 37 at Łubcze and 1 at Werszczyca, Jarczów commune.

The barrow at site 37 in Łubcze contained 2 graves of that culture belonging to phase III of its chronology, and a Mierzanowice culture grave datable to the proto-Mierzanowice phase. The ceramics from the graves belonging to the Corded Ware culture (amphorae of type IIa and small beakers of type IVa according to the typology proposed by J. Machnik) are analogical to the items in the inventories from the Kraków-Sandomierz group. The niche form of grave No. 2 also points to its chronological affinity to this group. Another supporting evidence for dating the grave inventories to phase III of the Corded Ware culture is provided by the copper ring from grave No. 3.

For the Mierzanowice culture grave, it is the cup ornamented with prints of a triple cord which constitutes a precise chronologi-

cal indicator. Vessels characterised by such ornamentation occur in the oldest phase of this culture. The time span of this phase, called the proto-Mierzanowice, has been precisely determined for the phase BA₁ after P. Reinecke, that is, 2300-2200 cal. BC, in the studies of S. Kadrow on the materials from Iwanowice.

The ceramic inventory from the graves at site 1 in Werszczyca (amphorae Ia, Ib and small beakers IIc, VIc) can be related to the central European Horizon of the Corded Ware culture, that is, within phase II. The flint and stone artefacts from these graves also represent earlier forms. The interpretation of the furniture from grave No. 3, which consists of a bone pendant and a copper ring, is somewhat problematic. Such inventory can be ascribed either to the youngest phase of the Corded Ware culture or to the Mierzanowice culture. Although the grave furniture of the latter is more often deprived of ceramics.

ANDRZEJ BRONICKI

DRUGI SEZON BADAŃ KURHANU KULTURY TRZCINIECKIEJ - „SZWEDZKA MOGIŁA” W MIEJSCOWOŚCI ZIENKI, WOJ. CHEŁMSKIE

Zakres prac w sezonie 1996 obejmował przekopanie ostatniej (SE) ćwiartki kopca, poznanie zasięgu cmentarza nowożytnego oraz zrekonstruowanie obiektu na podstawie danych uzyskanych w czasie badań. Plan nakreślony przed wykopaliskami został w całości zrealizowany.

Wszystkie ważniejsze obserwacje i wnioski z nich płynące, zawarte w sprawozdaniu z pierwszego sezonu (A. Bronicki 1996) zostały potwierdzone w czasie prac tegorocznych.

Kurhan pierwotnie miał około 12-13 m średnicy i około 3 m wysokości. Niestety nie natrafiono na szczątki ludzkie, które możnaby wiązać z momentem sypania kopca przez ludność kultury trzcynieckiej. Wydaje się jednak, że prostokątna jama o płaskim dnie i rozmiarach mogących pomieścić dorosłego człowieka, zorientowana w kierunku NE-SW, zlokalizowana przed rokiem w I-iej ćwiartce w pobliżu wierzchołka kopca, a wybrana w sezonie 1996, mogła być miejscem pierwotnego pochówku szkieletowego, który zupełnie się rozłożył w piaszczystym środowisku. Dno jamy znajdowało się znacznie poniżej pierwotnego humusu. Grobów nowożytnych w tej części kopca aż tak głęboko nie kopano. Za starożytną metryką jamy przemawia nietypowa dla pochówków nowożytnych orientacja oraz brak jakichkolwiek szczątków kostnych. Gdyby był to kolejny grób sprzed około 300-tu lat, to kości zachowałyby się przynajmniej częściowo. Był to jedyny „pusty” grób znaleziony w Zienkach.

Zabytków ruchomych kultury trzcynieckiej pozyskano niezbyt wiele. Są to ułamki ceramiki i nieco ma-

teriału krzemienego (ryc. 1: 1-3). Nie odkryto kolejnych przedmiotów stanowiących wyposażenie grobowe. Znaleziono natomiast nieco ceramiki nowożytnej (ryc. 1: 4-6).

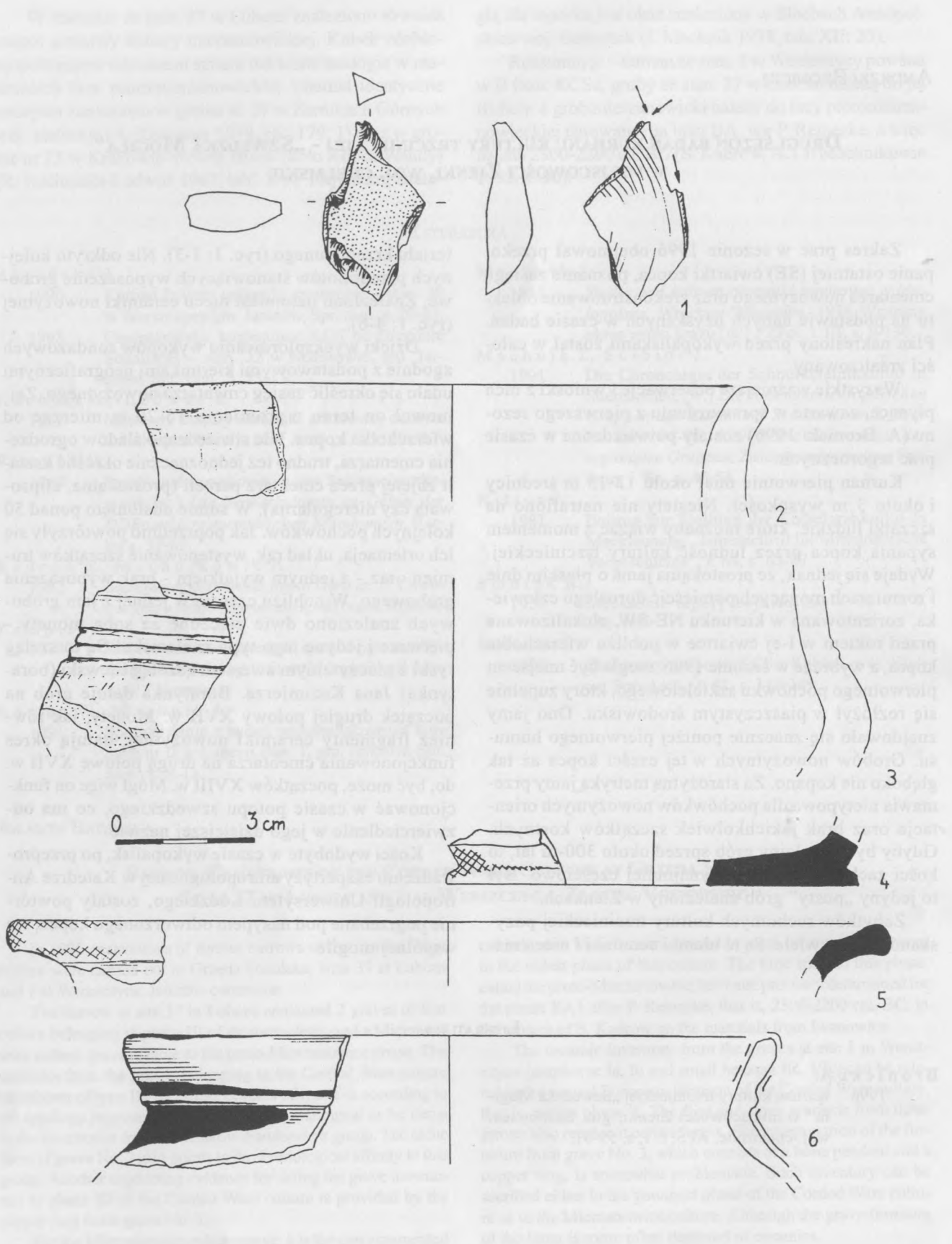
Dzięki wyeksplorowaniu wykopów sondażowych zgodnie z podstawowymi kierunkami geograficznymi udało się określić zasięg cmentarza nowożytnego. Zajmował on teren o promieniu 15-20 m mierząc od wierzchołka kopca. Nie stwierdzono śladów ogrodzenia cmentarza, trudno też jednoznacznie określić kształt zajętej przez cmentarz parceli (prostokątna, elipsowata czy nieregularna). W sumie odsłonięto ponad 50 kolejnych pochówków. Jak poprzednio powtórzyły się ich orientacja, układ rąk, występowanie szczątków trumien oraz - z jednym wyjątkiem - brak wyposażenia grobowego. W pobliżu czaszki w jednej z jam grobowych znaleziono dwie złączone ze sobą monety - pierwsze i jedyne tego typu znalezisko! Są to szeląg ryski z nieczytelnym awersem i szeląg litewski (boratynka) Jana Kazimierza. Boratynka datuje grób na początek drugiej połowy XVII w. Monety, jak również fragmenty ceramiki nowożytnej, datują okres funkcjonowania cmentarza na drugą połowę XVII w. do, być może, początków XVIII w. Mógł więc on funkcjonować w czasie potopu szwedzkiego, co ma odzwierciedlenie w jego dzisiejszej nazwie.

Kości wydobyte w czasie wykopalisk, po przeprowadzeniu ekspertyzy antropologicznej w Katedrze Antropologii Uniwersytetu Łódzkiego, zostały powtórnie pogrzebane pod nasypem odtworzonego kopca, we wspólnej mogile.

LITERATURA

Bronicki A.

- 1996 Kurhan kultury trzcynieckiej „Szwedzka Mogiła” w miejscowości Zienki, gm. Sosnowica, woj. chełmskie, APŚ, t. 1, s. 59-61.

Ryc. 1. Zienki - „Szvedzka Mogiła”, gm. Sosnowica. Zabytki z kurhanu: 1- rylec odłupkowy, krzemień „rejowiecki”; 2, 3 - ułamki naczyń kultury trzcinieckiej; 4-6 - ułamki naczyń nowożytnych. Rys. Anna Bronicka.